

Een zomer lang feest

Anita Twaalfhoven Als de theatergebouwen aan het eind van het seizoen hun deuren sluiten, gaan de straattheaters weer open. Zomerfestivals halen theater uit z'n ivoren toren. Ook het publiek zit niet stil en krijgt een actieve rol toebedeeld – van Festival a/d Werf in mei tot Zeeland Nazomer in september.

In de voorstelling *De Engel, de straat en het geluk* keert een personage na lange tijd terug in zijn buurt, op zoek naar het geluk. Het publiek volgt hem op een rijdende tribune, die met een snelheid van vijf meter per minuut door de straten van een woonbuurt rijdt. Deze locatievoorstelling van Andreas Bachmair speelde tijdens het Over het IJ Festival in Amsterdam. Op een ander zomerfestival, Boulevard in Den Bosch, speelt de voorstelling *Dreef* van Boukje Schweigman in een gigantische rode bol op het water. Het publiek vaart mee met het drijvende theater en heeft vrij zicht op een onderwaterwereld vol zwemmende personages.

Als aan het slot van het seizoen de theatergebouwen de deuren sluiten, gaan de straattheaters weer open. De zomerfestivals gaan dan van start, met theater, dans, mime, muziek, opera en kleinkunst. In tenten, schuren, duinen, parken, leegstaande fabrieken of op de daken van de stad. De festivals slaan een brug tussen

theater en een groot en gevarieerd publiek. Ook doorbreekt het zomertheater de gangbare relatie tussen theatermakers en toeschouwers. Het zomerpubliek zit niet stil en krijgt vaak een actieve rol toebedeeld.

Van het Utrechtse Festival a/d Werf in de maand mei tot Zeeland Nazomer in september vormt het zomercircuit het vierde kwartaal van het theaterseizoen. Het breidt zich elk jaar verder uit, met een eigen publiek, artistieke ontwikkelingen en subsidiestromen. Om hun gezamenlijke belangen te behartigen, waren de zomerfestivals verenigd onder de titel het Vierde Kwartaal, maar inmiddels hebben zij zich aangesloten bij de sectie festivals van de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (VSCD). Subsidiëring gebeurt vooral vanuit de gedachte dat deze festivals een breed theaterpubliek trekken. In de hoop dat mensen de smaak te pakken krijgen en daarna over de drempel van de reguliere schouwburg stappen.

Een festival trekt de aandacht en is een goede bemiddelaar tussen theater en publiek. De programmering biedt voor elk wat wils en varieert van ludieke acts op straat tot multimediaal theater op locatie. Naast het theater is ook de horeca rond de theaterpodia niet te verwaarlozen. Mobiele eethuisjes, terrassen en een dansvloer met gratis muziek zijn op veel van deze festivals te vinden. Een bezoek aan Oerol is tevens een vakantie met de boot naar Terschelling, en wie Karavaan bezoekt, volgt ook een toeristische route door het landschap in de kop van Noord-Holland. De combinatie tussen vermaak en verrassende vormen van theater is de trekpleister voor het groeiende publiek. Karavaan trekt jaarlijks zo'n 40.000 man, naar Oerol komen meer dan 100.000 bezoekers, en het ongesubsidieerde theater-circus de Parade is zelfs goed voor een bezoekersaantal van een kwart miljoen.

De vraag naar welke kant de weegschaal uitslaat, naar het theaterpubliek of het uitgaanspubliek, is al vaak gesteld. Het is echter discutabel hoe relevant die vraag is. Waarschijnlijk geeft juist de combinatie van theater en uitgaan de doorslag om een kaartje te kopen. Zo halen de festivals theater en theaterbezoek uit de ivoren toren.

In de
jaren
zeventig
sloot
het
straat-
theater
aan bij
een nieuw
levens-
gevoel

Uit het keurslijf

De zomerfestivals zijn indertijd ontstaan vanuit het idee om theater te bevrijden uit het keurslijf van de schouwburg. Een blik op de recente geschiedenis voert terug naar het Festival of Fools in Amsterdam, met Jango Edwards als grote publiekstrekker. In de jaren zeventig sloot het straattheater aan bij een nieuw levensgevoel. Kunstenaars die wilden ontsnappen aan de beperkingen van de burgermaatschappij, maakten liever theater op straat dan in een zwarte doos met lampen. Acrobaten, muzikanten en levende standbeelden verlevendigden het straatbeeld en leefden van de spontane giften van het straatpubliek dat in groten getale toestroomde. Clowns die voorbijgangers achternaliepen of trams de weg versperden waren een ode aan de vrijheid en fantasie. Het Festival of Fools was een artistieke broedplaats van *fools*, clowneske personages die mens en samenleving een spiegel voorhielden met klassieke acts in een modern jasje.

In die sfeer ontstond ook Traktor Tournee van Terts Brinkhoff, die later artistiek leider van de Parade was. Aangetrokken door het circusleven verliet hij de kunstacademie en kocht een circustent, een tractor en woonwagen. Het initiatief groeide uit tot de Boulevard of Broken Dreams, een romantische theaterstraat waar acteurs optraden als René Groothof, Arjan Ederveen, Loes Luca, Peer Mascini, Leny Breederveld en Kees Prins. Ook de terrassen en de livemuziek in de nostalgische Spiegel tent waren publiekstrekkers. Na een faillissement krabbelde Brinkhoff weer overeind met het reizende theatercircus de Parade, inmiddels het grootste ongesubsidieerde zomerfestival, dat jaarlijks langs Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Amsterdam trekt.

Op andere plekken in het land ontstonden vergelijkbare initiatieven. Zoals in het café De Stoep op Terschelling, waar de huidige directeur van Oerol Joop Mulder achter de tap stond. Het

begon in 1982 met straattheater in de buurt rond het café, dat zich uitbreidde met grootschalige locatievoorstellingen van een groep als Dogtroep. In de loop van de tijd ging het hele eiland als podium fungeren en tijdens Oerol zijn alle hotels, campings en vakantiehuizen bezet door theaterbezoekers.

Festival a/d Werf begon in dezelfde periode op een boot, met één voorstelling met de titel *De stad en de reus*. Ook dit initiatief groeide al snel uit tot een populair festival, dat de stad Utrecht als podium heeft. Net zoals Boulevard en Noorderzon respectievelijk Den Bosch en Groningen op de kaart zetten. Zowel in de theaters als op locatie zijn verrassende cross-overs te zien tussen film, muziek, theater en performance.

In de kop van Noord-Holland brengt Karavaan multimediaal theater op locatie in een boerderij, op een vlieghaven of het platteland. In het reguliere theaterseizoen voorzien de schouwburgen de steden in Noord-Holland van theater, maar een groot geografisch tussengebied blijft van professioneel theater verstoken. In de zomerperiode voorziet Karavaan met succes in deze lacune. Bij de provinciale verkiezing ‘Wat ga jij deze zomer doen?’, onderdeel van de campagne ‘Wat kies jij?’ van de provincie Noord-Holland, ging 80 procent van de stemmen naar Karavaan. Het festival is even expansief als Zeeland Nazomer, waarmee het zomercircuit de hekken sluit.

Onmisbare plek

In artistiek opzicht zijn de zomerfestivals een onmisbare plek voor theater dat in het reguliere theatercircuit niet tot ontwikkeling kan komen. Zo zijn grootschalige producties in de open lucht van gezelschappen als Dogtroep, Vis à Vis of The Lunatics bijna alleen geschikt voor het zomercircuit. Voorstellingen die spelen rond een mobiel flatgebouw, in een immens waterbassin of langs de snelweg passen nu eenmaal

niet in een gewone theaterzaal. Ook dagen de festivals reguliere gezelschappen uit om andere wegen in te slaan. Bekende gezelschappen als Orkater, het NNT, Krisztina de Châtel of Theater Artemis zijn graag geziene zomergasten. Soms gaan ze de hele zomer langs de festivals op tournee.

Theater maken op locatie heeft ook gevolgen voor de verhouding tussen spelers en publiek, die zich immers niet langer op een podium en in een zaal bevinden. Het publiek loopt op het strand en kijkt naar een voorstelling op het water, zit in een stadsbus met filmprojecties op de ramen of is te gast op een bruiloft in een boerenschuur.

Zoals Yvonne Franquinet, tot voor kort artistiek leidster van Festival a/d Werf, zegt: ‘Veel kunstenaars bij ons houden zich bezig met een nieuwe rol voor het publiek. Het zomercircuit is gestart om met het theater uit het zalencircuit te breken en vervolgens is de locatie ook gaan fungeren als inspiratiebron. Dogtroep heeft daarin een belangrijke rol gespeeld. Maar er is een verdergaande ontwikkeling bezig waarin het publiek een steeds grotere rol krijgt. Niet allemaal op de tribune zitten om een spannende voorstelling te ondergaan, maar een actievere rol. Zonder dat ze op het podium worden gesleurd, want dat willen mensen helemaal niet.’ (Twaalfhoven 2007)

Sommige voorstellingen spelen in een intieme setting, met een klein publiek, soms zelfs een-op-een. Zo speelde theatermaakster Roos van Geffen tijdens Festival a/d Werf een theeceremonie, met negen bezoekers in negen verschillende huisjes op de verdieping van een flatgebouw. Iets dergelijks deed de groep Space in de interactieve voorstelling *Design God*. Bezoekers kregen een iPod mee met een hoorspel dat ze op een van tevoren vastgestelde locatie als een ijssalon of meubelboulevard mochten beluisteren.

In andere voorstellingen krijgt het publiek een theatrale rol toebedeeld. Zoals *Bruiloft* van

Anita Twaalfhovenis hoofdredacteur van *Boekman*

't Woud Ensemble, waarin *Burgermansbruiloft* van Bertolt Brecht in een voetbalkantine is gesitueerd. Het publiek krijgt de rol van bruiloftsgasten en wordt voor aanvang feestelijk onthaald met een drankje.

Over de muur

Steeds meer theatermakers lijken de muren van de schouwburg ontgroeid en laten zich inspireren door locaties op of rond een festivalterrein. Boukje Schweigman: 'Ik maak ruimtelijk theater en vind het heel lastig dat je als theatermaker vooral te maken hebt met zalen in een vaste opstelling. Het fijne van locatie-theater is dat je zelf kunt kiezen hoe je het publiek wilt neerzetten.' Zij houdt ervan als toeschouwers in het decor zitten en deel uitmaken van de voorstelling. Daartoe ontwerpt zij als het ware haar eigen theatergebouwen op locatie. Of zij doopt een compleet landschap tot podium om. Samen met de Amerikaan Robert Wilson, wiens werk normaal gesproken in een theater als Het Muziektheater te zien is, maakte zij op Oerol de voorstelling *Walking*. Hierin maakt het publiek een vier uur durende, vertraagde wandeling langs kunstinstallaties op het eiland.

Andreas Bachmair, die het initiatief nam voor de voorstelling met een rijdende

Steeds meer theater- makers lijken de muren van de schouw- burg ontgroeid

tribune tijdens het Over het IJ Festival, betrok buurtbewoners in Amsterdam-Noord in zijn initiatief. 'We werden een verbindingsstuk tussen het festival en de buurt. Het Over het IJ Festival wil die uitwisseling ook. Niet alleen theater voor theaterbezoekers, ook voor families en kinderen. Zeventig mensen, insiders en outsiders, namen elke avond een rol aan. Zo danste een oude vrouw in de voorstelling buiten op een bank en dan schoven er spontaan zes buurtbewoners bij haar aan. Je brengt theaterpubliek samen met mensen die niets met theater hebben.' Zo'n tribune die langs theaterscènes op straat rijdt, doorbreekt de gangbare relatie tussen theater en publiek: 'Het publiek op de tribune is voor de voorbijgangers ook een vorm van theater. Kijken ze naar mij of kijk ik naar hen? Wat doe ik eigenlijk als publiek?' (Twaalfhoven 2007)

Theater in een theatergebouw is slechts een van de opties. Daarbuiten zijn nieuwe artistieke wegen te bewandelen. Theatermakers spelen met de omgeving van de stad of een landschap. Zij creëren een eigen theatrale ruimte op het water, bouwen een rijdende tribune in een straat of stippelen een theatrale route uit – en het publiek wandelt mee. Zij zetten het publiek in een andere setting en veranderen de reguliere verhouding tussen theater en toeschouwers. De zomertheaterfestivals zijn zowel een artistieke broedplaats als een aantrekkelijke braderie voor het publiek – en juist die combinatie maakt ze zo populair.

Twaalfhoven, A. (et al.) (2007) *Luchtig en toch verlicht: theater maken in de zomer*. Den Haag: Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten.